

Imperium de resurrectione carnis: quod prædictæ sententiæ firmitatem non tollit. Nam paulo ante præmiserat Apostolus: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & omnes in Christo vivificabuntur*: & sic illud quod dicitur, *Non omnes dormimus*, non potest referri ad mortem corporis, quæ in omnes transivit per peccatum primi parentis, ut dicitur Rom. v. sed exponendum est de dormitione peccati, de qua dicitur Ephes. v. 14. *Surge qui dormis, & exurge à mortuis; & illuminabit te Christus*. Distinguentur ergo qui in adventu Domini reperientur, ab his qui ante decesserunt, non quia ipsi nunquam moriantur, sed quia in ipso rapto quo rapiuntur in nubibus obviam Christo in aera, morientur, & statim resurgent, ut Augustinus dicit.

Considerandum tamen est, quod ad iudicium tria concurrere videntur. Primo quidem quod aliquis iudici presentetur; secundo quod ejus merita discutiantur; tertio quod sententiam accipiat. Quantum igitur ad primum, omnes boni, & mali à primo homine usque ad ultimum iudicio Christi subduntur: quia, ut dicitur II. ad Cor. v. 10. *omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi*: à quo generalitate non excluduntur etiam parvuli, qui vel sine baptismo, vel cum baptismo decesserunt, ut Glossa dicit ibidem. Quantum vero ad secundum, scilicet ad discussionem meritorum, non omnes iudicabuntur, nec boni, nec mali. Non enim est necessaria iudicii discussio, nisi bona malis permisceantur; ubi vero est bonum absque commixtione mali, vel malum absque commixtione boni, ibi discussio locum non habet. Bonorum igitur quidam sunt qui totaliter bona temporalia contempserunt, soli Deo vacantes, & his quæ sunt Dei. Quia ergo peccatum committitur per hoc quod spreto incommutabili bono bonis commutabilibus adheretur, nulla videtur esse in his commixtio boni & mali, non quod absque peccato vivant, cum ex eorum dicitur persona I. Joan. 1. 8. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus*: sed quia in eis sunt levia quedam peccata, quæ per fervorem charitatis quodammodo consuntur, ut nihil esse videantur: unde hi in iudicio non iudicabuntur per meritorum discussionem. Qui vero terrenam vitam agentes, rebus sæcularibus intendentes, vivunt eis non quidem contra Deum, sed eis plus debito inhærentes, habent aliquid mali bono fidei, & charitatis admixtum, secundum aliquam notabilem quantitatem, ut non de facili appareat possit quid in eis prævaleat: unde tales iudicabuntur etiam quantum ad discussionem meritorum. Similiter etiam ex parte malorum notandum est, quod principium accedendi ad Deum est fides, secundum illud Heb. xi. 6. *Credere oportet accedentem ad Deum*. Qui ergo fidem non habet, nihil boni invenitur in eo, cuius ad mala permixtio faciat ejus dubiam damnationem; & ideo condemnabitur absque meritorum discussione. Qui vero fidem habet, & charitatem non habet, nec bona opera, habet quidem aliquid unde Deo conjungitur. Unde necessaria est meritorum discussio, ut evidenter appareat quid (1) in isto præponderet, utrum bonum, vel malum; unde talis cum discussione meritorum damnabitur: sicut Rex terrenus civem peccantem cum audientia damnat, hostem vero absque omni audientia punit. Quantum vero ad tertium, scilicet sententiæ prolationem, omnes iudicabuntur, quia omnes ex ipsius

sententiæ vel gloriam, vel pœnam reportabunt: unde dicitur II. Corinth. v. 10. *Ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum*.

CAPUT CCXLIV.

Quod non erit examinatio in iudicio, quia ignoret, & de modo, & loco.

NON est autem existimandum, quod discussio iudicii erit necessaria, ut iudex informetur, sicut contingit in humanis judiciis, cum omnia sint *nuda & aperta oculis ejus*, ut dicitur Heb. iv. 13. Sed ad hoc est necessaria prædicta discussio, ut unicuique innotescat de se ipso, & de aliis, quomodo sint digni pœna, vel gloria; ut sic boni in omnibus de Dei justitia gaudeant, & mali contra se ipsos irascantur. Nec est æstimandum, quod hujusmodi discussio meritorum verbo tenus fiat. Immensum enim tempus requiretetur ad enarrandum singulorum excogitata, dicta, & facta bona, vel mala: unde Lactantius deceptus fuit, ut poneret diem iudicii mille annis duraturum; quamvis nec hoc tempus sufficere videatur, cum ad unius hominis iudicium modo prædicto complendum plures dies requirerentur. Fiet ergo virtute divina ut statim unicuique occurrat bona, vel mala omnia quæcumque fecit, pro quibus est præmiandus, vel puniendus; & non soli unicuique de se ipso, sed etiam unicuique de aliis. Ubi ergo instantur bona eadem, quod mala nullius videntur esse momenti, aut è converso; nulla esse concertatio videbitur bonorum ad mala secundum existimariorem humanam, & propter hoc sine discussione premiari, vel puniri dicuntur.

In illo autem iudicio licet omnes Christo assistant, differet tamen boni à malis non solum quantum ad causam meritorum, sed etiam loco segregabuntur ab eis. Nam mali, qui terrena diligentes à Christo recesserunt, remanebant in terra; boni vero, qui Christo adhererunt, obviam Christo occurrunt in aera sublevati, ut Christo conformentur non solum configurati gloriæ claritatis ejus, sed in loco consociati; secundum illud Math. xxiv. 28. *Ubi cumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ*: per quas significatur Sancti. Signanter autem loco corporis in Hebræo (2) *jotham* dicitur secundum Hieronymum, quod *cadaver* significat, ad commemorandum Christi passionem, per quam Christus & potestatem iudicariam promeruit, & homines conformati passioni ejus ad societatem gloriæ illius assumuntur, secundum illud Apostoli (3) *Si compatimur, & conregnabimus*: II. Tim. 11. 12. Et inde est quod circa locum dominicæ passionis creditur Christus ad iudicium descensusur, secundum illud Joel. 111. 2. *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Josaphat, & disceptabo cum eis ibi*: quæ subjacet monti Oliveti, unde Christus ascendit. Inde etiam est quod veniente Domino ad iudicium, signum crucis, & alia passionis indicia demonstrabuntur, secundum illud Math. xxiv. 30. *Et tunc apparebit signum filii hominis in caelo*: ut impii videntes in quem confixerunt, doleant, & crucientur, & ii qui redempti sunt, gaudeant de gloria redemptoris. Et sicut Christus à dextris Dei sedere dicitur secundum humanam naturam, in quantum est ad bona potissima Patris sublimatus; ita iusti in iudicio à dextris ejus dicuntur insidere, quasi honorabilissimum apud eum locum habentes.

CA-
gata: Si sustinebimus. (1) Al. in Christo. (2) Al. jotham. Forte ptoma. Confer Admonitionem præviam cap. iv. num. 4. (3) Vul-

CAPUT CCXLV.

Quod sancti iudicabunt.

NON solum autem Christus in illo iudicio iudicabit, sed etiam alii. Quorum quidam iudicabunt sola comparatione; scilicet boni minus bonos; aut mali magis malos secundum illud Math. xii. 41. *Viri Nivivita surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam*. Quidam vero iudicabunt per sententiæ approbationem; & sic omnes iusti iudicabunt, secundum illud Sap. 111. 8. *Iudicabunt Sancti nationes*. Quidam vero iudicabunt, quasi iudicariam potestatem accipientes à Christo, secundum illud Psal. cxlix. 6. *Gladius accipiet in manus eorum*. Hanc autem ultimam iudicariam potestatem Dominus Apostolus reprobavit Math. xix. 28. dicens: *Vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel*. Non est autem æstimandum, quod soli Judæi, qui ad duodecim tribus Israel pertinent, per Apostolos iudicentur; sed per duodecim tribus Israel omnes fideles intelliguntur, qui in fidem Patriarcharum sunt assumpti. Nam infideles non iudicantur, sed jam iudicati sunt. Similiter etiam non soli duodecim Apostoli, qui tunc erant, cum Christo iudicabunt: nam neque Judas iudicabit, nec Paulus, qui plus aliis laboravit, carebit iudicariæ potestate, præsertim cum ipse dicat (I. Corint. vi. 3.) *Nescitis quod angelus iudicavimus?* sed ad illos proprie hæc dignitas pertinet qui relictis omnibus Christum sunt secuti: hoc enim promissum est Petro quærenti, & dicenti (Math. xix. 27.) *Eccce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis?* Unde Job xxxv. 6. *Judicium pauperibus (1) tribuit*: & hoc rationabiliter: ut enim dictum est, discussio erit de actibus hominum qui terrenis rebus bene, vel male sunt uti. Requiritur autem ad rectitudinem iudicii ut animus iudicis sit liber ab iis de quibus habet iudicare: & ideo per hoc quod aliqui habent animum suum à rebus terrenis totaliter abstractum, dignitatem iudicariam merentur. Facit etiam ad meritum hujus dignitatis præceptorum divinorum annuntiatio: unde Math. xxv. Christus cum Angelis ad iudicandum dicitur esse venturus, per quos prædicatores intelliguntur, ut Augustinus in Lib. de Pœnitentia dicit. Debet enim ut illi discutiant actus hominum circa observantiam divinorum præceptorum qui præcepta vitæ annuntiaverunt. Iudicabunt autem prædicti in quantum cooperabuntur ad hoc quod unicuique appareat causa salvationis, & damnationis tam sui, quam aliorum, eo modo quo superiores Angeli inferiores, vel etiam homines illuminare dicuntur. Hanc igitur iudicariam potestatem confirmetur in Christo in Symbolo Apostolorum, dicens: *Unde venturus est iudicare vivos, & mortuos*.

CAPUT CCXLVI.

Quomodo distinguuntur articuli de prædictis.

HIS igitur consideratis, quæ pertinent ad fidei christianæ veritatem, sciendum est, quod omnia præmissa ad certos articulos reducantur. Secundum quosdam quidem ad duodecim, secundum alios autem ad quatuordecim. Cum enim fides sit de iis

quæ sunt incomprehensibilia rationi, ubi aliquid novum occurrit rationi incomprehensibile, ibi oportet esse novum articulum. Est igitur unus articulus pertinens ad Divinitatis unitatem: quamvis enim Deum esse unum ratione probetur, tamen eum sic præsse immediate omnibus, vel singulariter sic colendum, subjacet fidei. De tribus autem personis ponuntur tres articuli. De tribus autem effectibus Dei, scilicet creationis, quæ pertinet ad naturam, justificationis, quæ pertinet ad gratiam, remunerationis, quæ pertinet ad gloriam, ponuntur tres alii: & sic de Divinitate in universo ponuntur septem articuli. Circa humanitatem vero Christi ponuntur septem alii; ut primus sit de incarnatione, & conceptione: secundus de nativitate, quæ habet specialem difficultatem propter exitum à clauso Virginis utero; tertius de morte, & passione, & sepultura: quartus de descensu ad inferos; quintus de resurrectione: sextus de ascensione: septimus de adventu ad iudicium: & sic in universe sunt quatuordecim articuli.

Alii vero satis rationabiliter fidem trium personarum sub uno articulo comprehendunt, eo quod non potest credi Pater quin credatur & Filius, & amor nectens utrumque, qui est Spiritus Sanctus; sed distinguunt articulo resurrectionis ab articulo remunerationis: & sic duo articuli sunt de Deo, unus de unitate, & alius de trinitate; quatuor de effectibus, unus de creatione, alius de justificatione, tertius vero de communi resurrectione, quartus de remuneratione. Similiter circa fidem humanitatis Christi, conceptionem, & nativitatem sub uno articulo comprehendunt, sicut passionem, & mortem. Sic igitur in universo, secundum istam computationem, sunt duodecim articuli. Et hæc de fide sufficient.

COMPENDIUM THEOLOGIE

PARS SECUNDA,

In qua ostenditur, quod ad perfectionem christianæ vitæ necessaria est virtus spei.

CAPUT I.

QUIA secundum principis Apostolorum sententiam admonemur, ut non solum rationem redamus de fide, sed etiam de ea quæ in nobis est spe; post præmissa, in quibus fidei christianæ sententiam breviter prosecuti sumus, restat ut de iis quæ ad spem pertinent, compendiosum tibi expositionem faciamus. Est autem considerandum, quod in aliqua cognitione desiderium hominis requiescere potest, cum homo naturaliter scire desideret veritatem, quæ cognita ejus desiderium quietatur. Sed in cognitione fidei desiderium hominis non quiescit: fides enim imperfecta est cognitio, ea enim creduntur quæ non videntur: unde Apostolus eam vocat *argumentum non apparentium*, ad Hebr. xi. Habita igitur fide, adhuc remanet animæ motus ad aliud, scilicet ad videndum perfecte veritatem quam credit, & assequendum ea, per quæ ad veritatem hujusmodi poterit introduci. Sed quia inter cætera fidei documenta unum esse diximus, ut credatur Deus providentiam de rebus humanis habere, insurgit ex hoc in animo credentis motus spei, ut scilicet bona quæ naturaliter desiderat, ut edoc-

(1) Al. tribus.

edoctus ex fide, per ejus auxilium consequatur: Unde post fidem ad perfectionem christianæ vitæ spes necessaria est, sicut supra jam diximus.

CAPUT II.

Quod hominibus convenienter indicitur oratio, per quam obtineant quæ à Deo sperant; & de diversitate orationis ad Deum, & ad hominem.

Quia vero secundum divinæ providentiæ ordinem unicuique attribuitur modus perveniendi ad finem secundum convenientiam suæ naturæ, est etiam hominibus concessus congruus modus obtinendi quæ sperat à Deo secundum humanæ conditionis tenorem. Habet enim hoc humana conditio ut aliquis interponat deprecationem ad obtinendum ab aliquo, præsertim superiori, quod per eum se sperat adipisci: & ideo indicit est hominibus oratio, per quam homines à Deo obtineant quod ab ipso consequi sperant.

Aliter tamen necessaria est oratio ad obtinendum aliquid ab homine, aliter à Deo. Interponitur enim ad hominem primum quidem, ut desiderium orantis, & necessitas exprimat: secundo ut deprecati animus ad concedendum flectatur: sed hæc in oratione quæ ad Deum fanditur, locum non habent. Non enim in orando intendimus necessitates nostras, aut desideria Deo manifestare, qui omnium est cognitor: unde & Psalm. xxxvii. 10. dicit ei: Domine, ante te omne desiderium meum: & in Evangelio dicitur Matth. vi. 32. Scit Pater vester quia his omnibus indigetis. Nec etiam divina voluntas verbis humanis flectitur ad volendum quod prius noluerat: quia, ut dicitur Num. xxviii. 19. non est Deus quasi homo, ut mentiat, nec ut filius hominis, ut mutetur: nec poenitudine flectitur, ut dicitur I. Reg. xv. Sed oratio ad obtinendum à Deo est homini necessaria propter se ipsum qui orat, ut scilicet ipsemet suos defectus consideret, & animum suum flectat ad (1) ferventer, & pie desiderandum quod orando sperat obtinere: per hoc enim ad recipiendum idoneus redditur.

Est autem & alia differentia consideranda orationis quæ ad Deum, & ad hominem fit. Nam ad orationem quæ fit ad hominem, præxigitur familiaritas, per quam sibi deprecandi aditus pateat; sed ipsa oratio quæ ad Deum emittitur, familiares nos Deo facit, dum mens nostra elevatur ad ipsum, & quodam spirituali affectu Deo colloquitur, in spiritu, & veritate ipsum adorans; & sic familiaris effectus orando aditum sibi parat ut iterum fiducialiter oret: unde dicitur in Psalm. xvi. 6. Ego clamavi, scilicet fiducialiter orando, quoniam exaudivisti me Deus quasi per primam orationem in familiaritatem receptus, secundo fiducialius clamat: & propter hoc in oratione divina assiduitas, vel petitionum frequentia non est importuna, sed reputatur Deo accepta: oportet enim semper orare, & non desistere, ut dicitur Luc. xviii. 1. Unde & Dominus ad petendum invitatur, dicens Matth. vii. 7. Petite, & dabitur vobis... pulsate, & aperietur vobis. In oratione vero quæ ad hominem fit, petitionum assiduitas redditur importuna.

(1) Al. fluerent. (2) Al. reservando (3) Al. factior.

CAPUT III.

Quod conveniens fuit ad consummationem spei, ut nobis forma orandi traderetur à Christo.

Quia igitur ad salutem nostram post fidem etiam spes requiritur, opportunum fuit ut Salvator noster sicut actor, & consummator nobis factus est fidei (2) reserando cælestia sacramenta; ita etiam nos in spem vivam induceret, nobis formam orandi tradens, per quam maxime spes nostra in Deum erigitur; dum ab ipso Deo edocemur quid ab ipso petendum sit. Non enim ad petendum induceret, nisi proponeret exaudire; nullusque ab alio petit nisi de quo sperat, & ea ipse petit quæ sperat. Sic igitur dum nos docet à Deo aliqua petere, in Deo nos sperare admonet, & quid ab ipso sperare debeamus, ostendit per ea quæ petenda esse demonstrat. Sic igitur prosequentes ea quæ in oratione dominica continentur, demonstrabimus quicquid ad spem Christianorum pertinere potest, scilicet in quo spem ponere debeamus, & propter quam causam, & quæ ab eo sperare debeamus. Spes quidem nostra debet esse in Deo, quem etiam orare debemus, secundum illud Psalm. lxi. 9. Sperate in eo, scilicet Deo, omnis congregatio populi; effundite coram illo, scilicet orando, corda vestra.

CAPUT IV.

Causa quare quæ speramus, debemus ab ipso Deo orando petere.

Causa autem quare in eo sperandum est, hæc præcipua est, quia pertinet ad ipsum sicut effectus ad causam. Nihil autem in vanum operatur, sed propter aliquem finem certum. Pertinet igitur ad unumquodque agens sic effectum producere ut, ei non desint per quæ possit pervenire ad finem: & inde est quod in his quæ naturalibus agentibus fiunt, natura deficere in necessariis non invenitur, sed attribui unicuique generato quæ sunt ad consistentiam sui esse, & ad perficiendum operationem, quæ pertingat ad finem; nisi forte hoc impediatur per defectum agentis; qui sit insufficiens ad hæc exhibenda. Agens autem per intellectum non solum in ipsa effectus productione ea confert suo effectui quæ sunt necessaria ad finem intentum, sed etiam opere jam perfecto disponit de usu ipsius, qui est operis finis; sicut faber non solum culellum fabricat, sed etiam disponit de incisione ipsius. Homo autem à Deo est productus ut artificiatum ab artifice: unde dicitur Isa. lxi. 8. Et nunc, Domine (3) factior noster es tu, nos vero lutum: & ideo sicut vas fictile, si sensum haberet, sperare de figulo posset ut bene disponeretur; ita etiam homo debet habere spem de Deo, ut recte gubernetur ab eo: unde dicitur Hier. xviii. 6. Sicut lutum in manu figuli, sic vos, domus Israel, in manu mea.

Hæc autem fiducia quam homo habet de Deo, debet esse certissima. Dicitur enim est, quod agens à recta sui operis dispositione non recedit nisi propter aliquem ejus defectum. In Deo autem nullus defectus cadere potest, neque ignorantia, quia omnia nuda & aperta sunt oculis ejus, ut dicitur Heb. iv. 13. neque impotentia, quia non est abbreviata manus ejus ut salvare non possit, ut dicitur Isa. lxi. 1. neque iterum defectus bonæ voluntatis, quia bonus est Domi-

nus sperantibus in eum, anima quærenti illum, ut dicitur Thren. i. 23. Et ideo spes quæ aliquis de Deo confidit, sperantem non confundit, ut dicitur Rom. v.

Est autem considerandum ulterius, quod etsi respectu omnium creaturarum providentia dispositionis invigilet, speciali tamen ratione curam habet de rationabilibus, quæ scilicet dignitate imaginis ipsius sunt insignita, & ad eum cognoscendum, & amandum possunt pertingere, & suorum actuum dominium habent, ut boni & mali discretionem habentes: unde competit eis fiduciam habere de Deo, non solum ut conserventur in esse secundum conditionem suæ naturæ, quod competit cæteris creaturis, sed etiam ut recedendo à malo, & operando bonum aliquid promerentur ab ipso: unde in Psalm. xxxv. 7. Homines, & iumenta salvabis, inquantum scilicet hominibus simul cum irrationalibus creaturis confert ea quæ pertinent ad subsidium vitæ; sed postea subdit: Filii autem hominum in regimine alarum tuarum sperabunt; quasi speciali quadam cura protecti ab ipso.

Uterius autem considerare oportet, quod perfectione quacunque accedente, superadditur facultas aliquid faciendi, vel adipiscendi; sicut aer illuminatus à Sole facultatem habet ut possit esse medium visionis, & aqua calefacta ab igne facultatem habet decoquendi, & hoc sperare posset, si sensum haberet. Homini autem supra animæ naturam additur perfectio gratiæ, per quam efficitur divinæ consors naturæ, ut dicitur II. Pet. i. unde & secundum hoc dicitur regenerari in filios Dei, secundum illud Joann. 1. 12. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Filii autem effecti convenienter possunt hereditatem sperare, secundum illud Rom. viii. 17. Si filii, & hæredes. Et ideo secundum hanc spirituale regenerationem competit homini quadam altiore spem de Deo habere, hæreditatis scilicet æternæ consequendæ, secundum illud I. Pet. 1. 3. Regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem conservatam in cælis. Et quia per spiritum adoptionis, quem accepimus, clamamus Abba, pater, ut dicitur Rom. viii. ideo Dominus ut ex hac spe nobis esse orandum ostenderet, suam orationem à Patris invocatione inchoavit dicens, Pater. Similiter etiam ex hoc quod dicitur, Pater, præparatur hominis affectus ad pure orandum, & ad obtinendum quod sperat. Debent etiam filii imitatores parentum existere: unde qui patrem Deum confiteatur, debet conari ut Dei imitator existat, vitando scilicet illa quæ Deo dissimile reddunt, & his insistendo quæ nos Deo assimilant: unde dicitur Hier. 11. 10. Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. Si ergo (ut Gregorius Nyssenus dicit) ad res mundanas intutum dirigit, aut humanam gloriam ambis, aut sordes passibilis appetitus; quomodo qui corrupta vivis vita, patrem vocas incohabitabilis genitorem?

CAPUT V.

Quod Deus, à quo orando sperata petimus debet vocari ab orante Pater noster, & non meus.

Inter alia vero præcipue qui se Dei filium recognoscit, debet in charitate Dominum imitari, secundum illud Ephes. v. 1. Estote imitatores Dei sicut filii charissimi, & ambulate in dilectione. Dei autem dilec-

tio non privata est, sed communis ad omnes: diligit enim omnia quæ sunt, ut dicitur Sap. 11. & specialiter homines, secundum illud Deut. xxxiii. 3. Diligit populos. Et ideo in Cyprianus dicit: publica est, nobis, & communis oratio; & quando oramus, non pro uno tantum, sed pro populo toto oramus, quia totus populus unum sumus. Pro se igitur orare (ut Chrysostomus dicit) necessitas cogit, pro altero autem charitas fraternitatis hortatur. Et ideo non dicimus, Pater meus, sed Pater noster.

Simul etiam considerandum est, quod si spes nostra principaliter divino auxilio innitatur, ad inycem tamen juvenamur ut facilius obtineamus quod petimus: unde dicitur II. Cor. 1. 11. Eripia nos adiuvantibus & vobis in oratione pro nobis: unde & Jac. v. 16. dicitur: Orate pro invicem ut salvemini. Ut enim dicit Ambrosius, multi minimi, dum congregantur, & unanimes fiunt, fiunt magni: & multorum preces impossibile est ut non impetrent, secundum illud Matth. xviii. 19. Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quacumque petierint, fiet illis à Patre meo qui in cælis est. Et ideo non singulariter orationem porrigimus, sed quasi ex unanimo consensu dicimus, Pater noster.

Considerandum est etiam, quod spes nostra est ad Deum per Christum, secundum illud Rom. v. 1. Iustificati ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Per ipsum enim qui est unigenitus Dei Filius naturalis, efficitur filii adoptivi: quia, ut dicitur Gal. iv. 4. misit Deus Filium suum, ut adoptionem filiorum reciperemus. Tali igitur tenore Deum Patrem profiteri debemus, ut privilegio unigeniti non derogetur: unde Augustinus dicit: Noli tibi aliquid specialiter vendicare. Solum Christi specialiter est pater, nobis omnibus in communi pater est, quia illum solum genuit, nos creati, vit. Et ideo dicitur, Pater noster.

CAPUT VI.

Ubi ostenditur Dei patris nostri, quem oramus, potestas ad sperata concedendum, per hoc quod dicitur, Qui es in cælis.

Solet autem contingere spei defectus propter impotentiam ejus à quo auxilium esset sperandum. Non enim sufficit ad spei fiduciam quod ille cui spes innititur, voluntatem habeat adiuvandi, nisi adsit potestas. Satis autem voluntatis divinæ promptitudinem ad juvandum exprimitur patrem eum proficendo; sed ne de excellentia potestatis ejus dubitetur, subditur: Qui es in cælis. Non enim esse in cælis dicitur sicut cælis contentus, sed sicut cælos sua virtute comprehendens, secundum illud Eccl. xxiv. 8. Gyrum cæli circumivi sola: quinimo super totam celorum magnitudinem virtus ejus elevata est secundum illud Psalm. vii. 3. Elevata est magnificentia tua super cælos, Deus. Et ideo ad spei fiduciam confirmandam, virtutem ejus profitemur, quæ cælos susinet, & transcendit.

Per hoc etiam impedimentum quoddam orationis excluditur. Sunt enim aliqui qui res humanas fatali necessitati syderum subdunt, contra illud quod dicitur Hier. x. 2. A signis cæli nolite metuere, quæ gentes timent. Secundum autem hunc errorem tollitur orationis fructus; nam si necessitati syderum vita

nostra subicitur, non potest circa hoc aliquid immutari. Frustra igitur orando peteremus vel aliqua bona consequi, vel liberari à malis. Ut igitur nec hoc orantium fiducia obsit, dicimus: *Qui es in caelis*, id est tantum moror, & moderato eorum. Et sic per virtutem celestium corporum auxilium quod à Deo speramus, impediri non potest.

Sed etiam ad hoc quod oratio sit efficax apud Deum, oportet ut ea petat homo quæ dignum est expectare à Deo. Dicitur enim quibusdam, Jac. iv. 3. *Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis*. Illa enim male petuntur, quæ terrena sapientia suggerit, non caelestis. Et ideo Chrysostomus dicit: „Cum dicimus, *Qui es in caelis*, non Deum ibi concluditur, sed à terra abducitur orantis animus, & ex caelis regionibus affigitur.“

Est autem & aliud orationis, sive fiduciæ impedimentum, quod orans habet de Deo, scilicet si putet aliquis humanam vitam à divina providentia esse remotam, secundum quod ex persona impiorum dicitur Job. xxii. 14. *Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat, & circa cardines caeli perambulat*: & Ezech. viii. 12. *Non vidit Dominus nos: dereliquit Dominus terram*. Contrarium autem Apostolus Paulus Atheniensibus prædicans ostendit, dicens Act. xvii. 27. *Non longe est ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, movemur, & sumus*: quia scilicet per ipsum nostrum esse conservatur, vita gubernatur, motus dirigitur, secundum illud Sap. xiv. 3. *Tua autem, Pater, providentia (1) ab initio cuncta gubernat*: intantum quod nec ejus providentiæ minima animalia subtrahuntur, secundum illud Matth. x. 29. *Nonne duo passeris esse venient, & unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt*. Intantum tamen excellentiori modo sub cura divina homines ponuntur, ut horum comparatione dicat Apostolus I. Cor. ix. 9. *Non est cura Deo de bobus*; non quod omnino eorum curam non habeat, sed quia nec sic eorum curam habet ut hominum, quos punit, aut remunerat pro bonis, aut malis, & eos ad æternitatem præordinat: unde & post præmissa verba Dominus subdit: *Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt, tamquam totum quod est hominis, sit in resurrectione reparandum*. Et ex hoc omnis diffidentia à nobis debet excludi: unde & ibidem subdit: *Nolite ergo timere. Multis passeribus pluris estis vos*. Et propter hoc, ut supra dictum est, in Psalm. xxxv. 8. dicitur: *Filii hominum in tegumine alarum tuarum sperabunt*. Et quamvis propter specialem curam omnibus hominibus Deus dicatur propinquus esse, specialissime tamen dicitur esse propinquus bonis, qui ei fide, & dilectione appropinquare nituntur, secundum illud Jac. iv. 8. *Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis*: unde in Psal. cxlv. 18. dicitur *Prope (3) Dominus hominibus invocantibus eum, omnibus invocantibus eum in veritate*. Nec solum eis appropinquat, sed etiam eos per gratiam inhabitat, secundum illud Hier. xiv. 9. *Tu in nobis es, Domine*. Et ideo ad Sanctorum spem augendam dicitur: *Qui es in caelis*, id est in Sanctis, ut Augustinus exponit. Tantum enim, ut ipsi dicit, spiritualiter interesse videtur inter justos & peccatores, quantum corporaliter inter caelum & terram. Hujus rei significandæ gratia orantes ad Orientem convertimur, unde caelum surgit. Ex quo etiam spes Sanctis augetur, &

(1) Deest in Vulgata *ab initio cuncta*. (2) Vulgata *Numquid Deo cura est de bobus?* (3) Vulgata: *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum &c.* (4) Al. & hæc spes.

orandi fiducia non solum ex propinquitate divina, sed etiam ex dignitate quam sunt consecuti à Deo, qui eos per Christum caelos fecit, secundum illud Isa. li. 16. *Ut planes caelos, & fundes terram*. Qui enim eos caelos fecit, bona eis caelestia non negabit.

CAPUT VII.

Qualia sint quæ sunt à Deo speranda, & de ratione spei.

HIS præmissis, ex quibus homines spes de Deo concipiunt, oportet considerare quæ sunt ea quæ à Deo separare debemus. Ubi considerandum est, quod spes desiderium præsupponit: unde ad hoc quod aliquid sit sperandum, primo requiritur quod sit desideratum. Quæ enim non desiderantur, sperari non dicuntur, sed timeri, vel etiam despicere. Secundum oportet quod id quod speratur, possibile esse æstimetur ad consequendum; (4) & hoc spes supra desiderium addit: potest enim homo desiderare etiam ea quæ non æstimat se posse adipisci, sed horum spes esse non potest. Tertio requiritur quod id quod sperandum est, sit aliquid arduum: nam ea quæ parva sunt, magis despicimus quam speramus; vel si ea desideramus, quasi in promptu ea habentes, non videmur ea sperare quasi futura, sed habere quasi presentia.

Uterius autem considerandum est, quod arduorum quæ quis se sperat adperiturum, quedam aliquis se sperat adipisci per alium, quedam vero per se ipsum: inter quæ hoc differre videtur, quod ad ea obtinenda quæ per se homo consequi sperat, conatum propria virtutis adhibet; ad ea vero obtinenda quæ se ab alio consequi sperat, interponit petitionem; & si quidem ab homine illud se adipisci sperat, vocatur simplex petitio: si autem sperat illud obtinere à Deo, vocatur oratio, quæ ut Damasceus dicit, est *peritio decernitur à Deo*. Non autem ad virtutem spei perinet spes quam habet al quis de se ipso, nec etiam quam habet de alio homine, sed solum spes quam habet de Deo: unde dicitur Hier. xvii. 5. *Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum*; & post subditur: *Benedictus homo qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia ejus*. Sic igitur ea quæ Dominus in sua oratione petenda esse docuit, ostenduntur homini esse consideranda possibilis, & tamen ardua, ut ad ea non humana virtute, sed divino auxilio perveniantur.

CAPUT VIII.

De prima petitione, in qua docemur desiderare quod cognitio Dei quæ est in nobis inchoata, per fiat, & quod hoc sit possibile.

Oportet igitur considerare desiderii ordinem ex charitate procedentem, ut secundum hoc etiam sperandum, & petendum à Deo ordo accipi possit. Habet autem hoc ordo charitatis ut Deus super omnia diligatur: & ideo primum desiderium nostrum mover charitas ad ea quæ sunt Dei. Sed cum desiderium sit boni futuri; Deo autem, secundum quod in se consideratur, nihil in futurum adveniat, sed æternaliter eodem modo se habeat; desiderium nostrum non potest ferri ad ea quæ Dei sunt, prout in se ipsis considerantur, ut scilicet Deus aliqua bona obtineat: quæ non habet. Sic autem ad ipsa fertur nos-

tra dilectio, ut ea tamquam existentia amemus. Potest tamen hoc desiderari de Deo ut in opinione, & reverentia omnium magnificetur, qui in se ipso semper magnus existit. Hoc autem non est tamquam impossibile reparandum. Cum enim ad hoc (1) factus sit homo, ut magnitudinem divinam cognoscatur, si ad eam percipiendum pervenire non possit, videretur in vanum constitutus esse; contra id quod in Psalm. lxxxviii. 48. dicitur *Numquid enim vane constituiti omnes filios hominum?* Esset quoque inane nature desiderium, quo omnes naturaliter desiderant aliquid cognoscere de divinis: unde nullus est qui Dei cognitione totaliter privetur, secundum illud Job xxxvi. 15. *Omnes homines vident eum*. Est tamen hoc arduum, ut omnem facultatem humanam excedant, secundum illud Job xxxvi. 26. *Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram*. Unde cognitio divinæ magnitudinis, & bonitatis hominibus provenire non potest nisi per gratiam revelationis divinæ, secundum illud Matth. xi. 27. *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, & qui voluerit Filius revelare*. Unde Augustinus super Joannem dicit: „Deum nullus cognoscit, si non se indicat ipse qui novit.“ Indicat se quippe Deus aliquoties hominibus naturali quadam cognitione cognoscendum per hoc quod hominibus lumen rationis infundit, & creaturas visibiles condidit, in quibus bonitatis, & sapientiæ ipsius aliquoties relucet vestigia, secundum illud Rom. i. 19. *Quod notum est Dei, id est quod cognoscibile est de Deo per naturalem rationem, manifestum (2) est illis, scilicet gentilibus hominibus: Deus enim illis revelavit, scilicet per lumen rationis, & per creaturas quas condidit: unde subdit: *Reisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus, & Divinitas*. Ista tamen cognitio imperfecta est, quia nec ipsa creatura (3) perfecta ab homine conspici potest, & etiam creatura deficiit à perfecta Dei representatione, quia virtus hujus cause in infinitum excedit effectum: unde dicitur Job. xi. 7. *Forsitan vestigia Dei comprehendes, & usque ad perfectum Omnipotentem reperies?* & Job xxxvi. 25. postquam dixit: *Omnes homines vident eum*: subdit: *Unusquisque intuetur procul*.*

Ex hujus autem cognitionis imperfectione consequitur est ut homines à veritate discedentes diversi modo circa cognitionem Dei errarent, intantum quod sicut Apostolus dicit Roman. i. 21. *quidem evanescunt in cogitationibus suis, & obscuratur eis insipientes cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium*. Et ideo ut ab hoc errore homines Deus revocaret, expressius notitiam suam hominibus dedit in veteri lege per quam homines ad cultum unius Dei revocatur, secundum illud Deuter. vi. 4. *Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est*. Sed hæc de Deo cognitio era: figuratur obscuritatibus implicita, & infra unius Judaicæ gentis terminos clausa, secundum illud Psalm. lxxv. 1. *Notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus*. Ut ergo toti humano generi vera Dei cognitio proveniret, Verbum suæ virtutis unigenitum Deus Pater misit in mundum, ut per eum totus mundus ad veram cognitionem divini nominis perveniret: & hoc quidem ipse Dominus facere inchoavit in suis discipulis, secundum illud Joan. xvi. 6. *Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo*. Nec in hoc

terminabatur ejus intentio ut illi soli Deitatis haberent notitiam, sed ut per eos divulgaretur in mundum universum: unde postea subdit: *Ut mundus credat quia tu me misisti*. Quod quidem per Apostolos, & successores eorum continue agit, dum ad Dei notitiam per eos homines adducuntur, quoque per totum mundum nomen Dei sanctum, & celebre habeatur, sicut prædictum est Malach. i. 11. *Ab ortu Solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda*. Ut igitur id quod inchoatum est, ad consummationem perveniat, petimus dicentes: *Sanctificetur nomen tuum*. Quod, ut Augustinus dicit, non sic petitur quasi non sit sanctum Dei nomen, sed ut sanctum habeatur ab omnibus; id est, ita innorescat Deus, ut non æstimetur aliquid sanctius. Inter alia vero indicia quibus sanctitas Dei manifestatur hominibus, evidentissimum signum est sanctitas hominum, qui ex divina inhabitatione sanctificantur. Ut enim Gregorius Nyssenus dicit, „quis est tam bestialis, qui videns in creditibus vitam puram, non glorificet nomen invocatum in tali vita?“ secundum illud quod Apostolus dicit I. Cor. xv. 24. *Si omnes prophetent, iniret autem quis infidelis, vel idiota, corvincitur ab omnibus: & postea subdit: *Et ita cadens in faciem, adorabit Deum pronuntians, quod vere Deus in vobis sit**. Et ideo, sicut Chrysostomus dicit, in hoc quod dicit, *Sanctificetur nomen tuum*, rogare etiam jubet orantem per nostram glorificari vitam; ac si dicat: *Ita fac nos vivere, ut per nos te universi glorificent*. Sic autem per nos Deus sanctificatur in mentibus aliorum, in quantum nos sanctificamur per ipsum: unde dicens, *Sanctificetur nomen tuum*, optamus, sicut dicit Cyprianus, ut nomen ejus sanctificetur in nobis. Quia enim Christus dicit: *Sancti estote, quia ego sanctus sum*, Levit. xi. 44. id petimus ut qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cœpinus, perseveremus. Quotidie etiam deprecamur ut sanctificemur, ut qui quotidie delinquimus, delicta nostra sanctificatione assidua purgemus. Ideo autem hæc petitio primo nititur, quia, sicut Chrysostomus dicit: „digna est Deum deprecari oratio nihil ante Patris gloriam petere, sed omnia laudi ejus postponere.“

CAPUT IX.

Secunda petitio, ut particeps gloria nos faciat.

Post desiderium autem, & petitionem divinæ gloriæ, consequens est ut homo appetat, & requirat particeps gloriæ divinæ fieri: & ideo secunda petitio nititur: *Adveniat regnum tuum*. Circa quam, sicut & in præmissa petitione, oportet primo considerare, quod regnum Dei convenienter desideretur. Secundo vero quod ad adipiscendum homo possit pervenire. Tertio vero quod ad illud pertingere non possit propria virtute, sed solo auxilio divinæ gratiæ. Et sic quarto considerandum est; quomodo regnum Dei advenire petamus.

Est igitur circa primum considerandum, quod unicuique rei naturaliter appetibile est proprium bonum: unde & bonum convenienter definiunt esse quod omnia appetunt. Proprium autem bonum uniuscujusque rei est id quo res illa perficitur: dicimus enim unamquamque rem bonam, ex eo quod propriam perfectionem attingit. Intantum vero bo-

(1) Al. effectus. (2) Vulgata in illis. (3) Al. perfecta.

nitate caret, in quantum propria perfectione caret: unde consequens est ut unaquaeque res suam perfectionem appetat, unde & homo naturaliter appetit perfici: & cum multi sint gradus perfectionis humanae, illud praecipue & principaliter in eius appetitu naturaliter cadit, quod ad ultimam eius perfectionem spectat. Hoc autem bonum hoc indicio cognoscitur, quod naturalem desiderium hominis in eo quiescit. Cum enim naturale desiderium hominis non tendat nisi in bonum proprium, quod in aliqua perfectione consistit, consequens est quod quamdiu aliud (1) desiderandum restat, nondum pervenit homo ad ultimam perfectionem suam. Dupliciter autem adhuc restat aliquid desiderandum. Uno modo, quando id quod desideratur, propter aliquid aliud quaeritur: unde oportet quod eo obrenno adhuc desiderium non quiescat, sed feratur in aliud. Alio modo, quando non sufficit ad obtinendum id quod homo desiderat: sicut modicus cibus non sufficit ad sustentationem naturae, unde naturale appetitum non sariat. Illud ergo bonum quod homo primo & principaliter desiderat, tale debet esse, ut non quaeratur propter aliud, & sufficiat homini. Hoc autem bonum communiter felicitas nominatur, in quantum est bonum hominis principale: per hoc enim aliquos felices esse dicimus, quod eis credimus bene esse. Vocatur etiam beatitudo, in quantum excellentiam quamdam designat. Potest & pax vocari in quantum appetitum quietat: nam quies appetitus pax interior esse videtur: unde in Psal. cxxvii. dicitur: *Qui posuit finem tuos pacem.*

Sic igitur apparet quod in corporalibus bonis, hominis felicitas, vel beatitudo esse non potest. Primo quidem quia non sunt propter se quaesita, sed naturaliter propter aliud desiderantur: conveniunt enim homini ratione sui corporis; corpus autem hominis ordinatur ad animam sicut ad finem: tum quia corpus est instrumentum animae movens; omne autem instrumentum est propter artem quae utitur eo; tum etiam quia corpus comparatur ad animam sicut materia ad formam. Forma autem est finis materiae, sicut & actus potentiae. Ex hoc consequens est ut neque in divitiis, neque in honoribus, neque in sanitate, aut pulchritudine, neque in rebus aliquibus, huiusmodi ultima hominis felicitas consistat. Secundo, quia impossibile est ut corporalia bona sufficiant homini; quod multipliciter apparet. Uno quidem modo quia cum in homine sit duplex vis appetitiva, scilicet intellectiva, & sensitiva, & per consequens desiderium duplex; desiderium intellectivi appetitus principaliter in bona intelligentia tendit, ad quae bona corporalia non attingunt. Alio modo quia bona corporalia tanquam infima in rerum ordine, non collectam, sed dispersam recipiunt bonitatem, ita scilicet ut hoc habeat hanc bonitatis rationem, puta delectationem, illud aliam, puta corporis salubritatem, & sic de aliis. Unde in nullo eorum appetitus humanus, qui naturaliter in bonum universale, tendit, sufficientiam potest invenire. Sed neque in multis eorum, quantumcumque multiplicentur, quia deficiunt ab infinitate universalis boni: unde dicitur Eccl. v. 9. *quod avarus non impletur pecunia.* Tertio quia cum homo apprehendat per intellectum bonum universale, quod neque loco, neque tempore circumscriptur, consequens est quod appetitus humanus bonum desideret secundum convenientiam ad apprehensionem intellectus, quod tempore non

(1) Al. desideratum.

circumscribitur: unde naturale est homini ut perpetuam stabilitatem desideret: quae quidem non potest inveniri in corporalibus rebus, quae sunt corruptibiles, & multiplici subiecta variationi: unde convenienter est quod in corporalibus bonis appetitus humanus non inveniat sufficientiam quam requirit. Sic igitur in eis non potest esse ultima felicitas hominis.

Sed quia vires sensitivae corporeas operationes habent, utpote per organa corporea operantes, quae circa corporalia operantur, consequens est quod neque in operationibus sensitivae partis ultima homini felicitas consistat, puta in quibuscumque delectationibus carnis. Habet etiam intellectus humanus aliquam circa corporalia operationem, dum & corpora cognoscit homo per speculativum intellectum, & res corporales dispensat per practicum. Et sic consequens fit quod nec in propria ipsa operatione intellectus speculativi, vel practici, quae corporalibus rebus intendit, ultima hominis felicitas, & perfectio possit poni.

Similiter etiam nec operatione intellectus humani, qua in se ipsam animam reflectitur, duplici ratione. Primo quidem quia anima secundum se considerata non est beata; alioquin non oporteret eam operari propter beatitudinem acquirendam. Non igitur beatitudinem acquirit ex hoc solo quod sibi intendit. Secundo quia felicitas est ultima perfectio hominis, ut supra dictum est. Cum autem perfectio animae in propria operatione eius consistat, consequens est ut ultima perfectio eius attendatur secundum optimam eius operationem, quae quidem est secundum optimum objectum, nam operationes secundum objecta specificantur. Non autem anima est optimum in quod sua operatio tendere potest. Intelligit enim aliquid esse melius se: unde impossibile est quod ultima beatitudo hominis consistat in operatione, qua sibi intendit, vel quibuscumque aliis superioribus substantiis, dummodo eis sit aliquid melius, in quod humanae animae operatio tendere possit. Tendit autem operatio hominis in quodcumque bonum, quia universale bonum est quod homo desiderat, cum per intellectum universale bonum apprehendat: unde ad quemcumque gradum se porrigit bonum, aequaliter extenditur operatio intellectus humani, & per consequens voluntatis. Bonum autem summe invenitur in Deo, qui per essentiam suam bonus est, & omnis bonitatis principium: unde consequens est ut ultima hominis perfectio, & finale bonum ipsius sit in hoc quod Deo inhæret, secundum illud Psal. lxxxi. 27. *Mihi adhaerere Deo bonum est.*

Hoc etiam manifeste apparet, si quis ad ceterarum rerum participationem inspicat. Omnes enim singulares homines huius predicationis recipiunt veritatem, per hoc quod ipsam essentiam speciei participant. Nullus autem eorum ex hoc dicitur homo quod similitudinem participet alterius hominis, sed ex eo solo quod participat essentiam speciei; ad quam tamen participandam unus inducit alium per viam generationis, pater scilicet filium. Beatitudo autem, sive felicitas, nihil est aliud quam bonum perfectum. Oportet igitur per solam participationem divinae beatitudinis, quae est essentialis bonitas hominis, omnes beatitudinis participes esse beatos, quamvis unus per alium ad rendendum ad beatitudinem adjuvetur. Unde Augustinus dicit in Libro de vera religione, quod neque nos videndo Angelos beati sumus, sed videndo veritatem, qua ipsos diligimus, &

& his congratulamur.

Contingit autem humanam mentem ferri in Deum dupliciter: uno modo per se, alio modo per aliud. Per se quidem, puta cum in se ipso videtur, & per se ipsum amat. Per aliud autem, cum ex creaturis ipsius, animus elevatur in Deum, secundum illud Rom. 1. *Invisibilia Dei per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Non est autem possibile ut perfecta beatitudo consistat in hoc quod aliquis per aliud in Deum tendit. Primo quidem quia cum beatitudo significet omnium humanorum actuum finem, non potest vera beatitudo, & perfecta consistere in eo quod habet rationem non quidem termini, sed magis mutationis in finem. Quod autem Deus per aliud agnoscatur, & ametur, quodam humanae mentis motu agitur, in quantum per unum in aliud deveniunt. Non est ergo in hoc vera, & perfecta beatitudo. Secundo, quia si in hoc quod mens humana Deo inhæret, eius beatitudo consistat, consequens est ut perfecta beatitudo perfectam inhætionem ad Deum requirat. Non autem est possibile, ut per aliquam creaturam mens humana Deo perfecte inhæreat neque per cognitionem, neque per amorem. Quaelibet enim forma creata in infinitum deficiens est à representatione divinae essentiae. Sicut ergo non est possibile ut per formam inferioris ordinis cognoscatur ea quae sunt superioris ordinis, puta per corpus spiritualis substantia, vel per elementum corpus caeleste; ita multo minus possibile est ut per aliquam formam creatam Dei essentia cognoscatur. Sed sicut per considerationem inferiorum corporum superiorum naturas negative percipimus, puta quod non sunt gravia, neque levia, & per corporum considerationem negative de Angelis concipimus quod sunt immateriales, vel incorporei; ita etiam per creaturas de Deo non cognoscimus quid est, sed potius quod non est. Similiter etiam quaecumque creatura bonitas quoddam minimum est respectu bonitatis divinae, quae est bonitas infinita; unde bonitates in rebus provenientes à Deo, quae sunt Dei beneficia, non sublevant mentem usque ad perfectum Dei amorem. Non est igitur possibile quod vera & perfecta beatitudo consistat in hoc quod mens Deo per aliud inhæreat. Tertio, quia secundum rectum ordinem minus nota, per ea quae sunt magis nota, cognoscuntur; & similiter ea quae sunt minus bona per ea quae sunt magis bona amantur. Quia igitur (1) Deus, qui est prima veritas, summa bonitas, secundum se summe cognoscibilis, & amabilis est; hoc naturalis ordo habet ut omnia cognoscantur, & ametur per ipsum. Si igitur oportet alicujus mentem in Dei cognitionem, & amorem per creaturas perducere, hoc ex eius imperfectione contingit. Nondum ergo consecutus est perfectam beatitudinem, quae omnem imperfectionem excludit.

Relinquitur ergo quod perfecta beatitudo sit in hoc quod mens Deo per se inhæreat cognoscendo, & amando. Et quia Regis est subditos disponere, & gubernare, illud in homine regere dicitur secundum quod cetera disponuntur: unde Apostolus monet Rom. vi. 12. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Quia igitur ad perfectam beatitudinem requiritur ut ipse Deus per se cognoscatur, & ametur, ut per eum animus feratur ad alta, vere & perfecte in bonis Deus regnat: unde dicitur Isai. xli. 10. *Miserator eorum reges eos, & ad fontes aquarum parabit eos, scilicet per ipsum in quibuscumque potissimum bonis reficiuntur.*

(1) Al. Deus est prima veritas. (2) Vulgata *appropinquavit.*

Est enim considerandum, quod cum intellectus per aliquam speciem, seu formam intelligat omne quod novit, sicut etiam visus exterior per formam lapidis lapidem videt; non est possibile quod intellectus Deum in sua essentia videat per aliquam creaturam speciem, seu formam quae divinam essentiam representantem. Videmus enim quod per speciem inferioris ordinis rerum non potest representari res superioris ordinis quantum ad suam essentiam: unde fit quod per nullam speciem corporalem potest intelligi spiritualis substantia quantum ad suam essentiam. Cum igitur Deus supergradiatur totum creaturam ordinem, multo magis quam spiritualis substantia excedat ordinem corporalem rerum; impossibile est quod per aliquam speciem corporalem Deus secundum suam essentiam videatur.

Hoc etiam manifeste apparet, si quis consideret quid sit rem aliquam per suam essentiam videre. Non enim essentiam hominis videt qui aliquid eorum quae essentialiter homini conveniunt, apprehendit, sicut nec cognoscit essentiam hominis qui cognoscit animal absque rationali. Quidquid autem de Deo dicitur, essentialiter convenit ei. Non est autem possibile quod una creata species representet Deum quantum ad omnia quae de Deo dicuntur. Nam in intellectu creato alia est species per quam apprehendit vitam, & sapientiam, & iustitiam, & omnia alia huiusmodi, quae sunt Dei essentia. Non est igitur possibile quod intellectus creatus informetur aliqua specie sic representante divinam essentiam, quod Deus in ea per suam essentiam possit videri. Si autem per multas, deficiet unitas, quae idem est quod Dei essentia. Non est igitur possibile quod intellectus creatus elevari possit ad videndum Deum in se ipso per suam essentiam aliqua specie creata, vel etiam pluribus. Relinquitur ergo quod oportet, ad hoc quod Deus per suam essentiam videatur ab intellectu creato, quod ipsa divina essentia per se ipsam, non per aliam speciem videatur, & hoc per quamdam unionem intellectus creati ad Deum. Unde Dionysius dicit i. capit. de divinis Nominibus, quod *quanto beatissimum consequemur finem, Dei apparitione, adimpleti erimus per quamdam superintellectivalem cognitionem ad Deum.* Est autem hoc singulare divinae essentiae ut ei possit intellectus uniri absque omni similitudine, quia & ipsa divina essentia est eius esse, quod nulli alii formae competit. Unde oportet quod omnis forma sit in intellectu: & ideo si aliqua forma, quae per se existens non potest esse informativa intellectus, puta substantia Angeli, cognosci debet ab intellectu alterius, oportet quod hoc fiat per aliquam eius similitudinem intellectum informantem: quod non requiritur in divina essentia quae est suum esse. Sic igitur per ipsam Dei visionem mens beata fit in intelligendo unum cum Deo. Oportet igitur intelligens, & intellectum esse quodammodo unum: & ideo Deo regnante in Sanctis, & ipsi etiam cum Deo conregnabunt: & ideo ex eorum persona dicitur Apocal. v. 10. *Facisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus super terram.* Dicitur enim hoc regnum, quod Deus regnat in Sanctis, & Sancti cum Deo, regnum caelorum, secundum illud Matthaei 111. 2. *Poenitentiam agite, & appropinquavit enim regnum caelorum:* eo modo loquendi quo esse in caelo Deo attribuitur, non quia corporalibus caelis continetur, sed ut per hoc designetur Dei eminentia super omnem creaturam, sicut caeli eminent super omnem aliam

aliam creaturam corpoream, secundum illud Psalm. cxvii. 4. *Excelsus super omnes gentes Dominus, & super celos gloria eius.* Sic igitur & beatitudo Sanctorum regnum caelorum dicitur, non quia eorum remuneratio sit in corporalibus caelis, sed in contemplatione supercelestis naturae: unde & de Angelis dicitur Matth. xv. 11. 10. *Angeli eorum in caelis semper vident faciam Patris mei qui in caelis est.* Unde & Augustinus in Libro de sermone Domini in monte dicit, exponens illud quod dicitur Matth. v. *Merces vestra copiosa est in caelis.* Non hic caelos dici puto superiores partes, hujus visibilis mundi: non enim merces nostra in rebus volubilibus collocanda est: sed in caelis dicitur, tum puto in spiritualibus firmamentis, ubi habitat sempiterna iustitia. Dicitur etiam & hoc finale bonum, quod in Deo consistit, via aeterna, eo modo loquendi quo actio animae vivificantis dicitur vita: unde tot modi vitae distinguuntur, quot sunt genera animae actionum, inter quas suprema est operatio intellectus: & secundum Philosophum actio intellectus est vita. Et quia actus ex objecto speciem accipit, inde est quod visio Divinitatis vita aeterna nominatur, secundum illud Joannis xvii. 3. *Hac est vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum.* Hoc etiam finale bonum comprehensio nominatur, secundum illud Philipp. iiii. 12. *Sequor autem, si quo modo comprehendam.* Quod quidem non dicitur eo modo loquendi quo comprehensio inclusionem importat: quod enim ab alio includitur, totum, & totaliter ab eo continetur. Non est autem possibile quod intellectus creatus Dei essentiam totaliter videat, ita scilicet quod attingat ad completum & perfectum modum visionis divinae, ut scilicet Deum videat quantum visibilis est: est enim Deus visibilis secundum suae veritatis claritatem, quae infinita est, unde infinite visibilis est: quod convenire intellectui creato non potest, cuius est finita virtus in intelligendo. Solutus igitur Deus per infinitam virtutem sui intellectus se infinito intelligens, totaliter se intelligendo comprehendit se ipsam. Reprohibitur autem Sanctis comprehensio prout comprehensionis nomen importat quandam retentionem. Cum enim aliquis insequitur aliquem, dicitur comprehendere eum, quando potuerit eum manum tenere. Sic igitur *quandiu sumus in corpore*, ut dicitur II. Corinth. v. 6. *peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus, & non per speciem;* & ita in eum tendimus ut in aliquid distans. Sed quando per speciem videbimus presentialiter, etiam in nobis meritis tenebimus: unde Cantic. iiii. 4. sponsa quaerens quem diligit anima sua, tandem vero eum inveniens, dicit: *Tenui eum, nec dimittam.* Habet autem praedictum finale bonum perpetuum, & plenum gaudium: unde Dominus dicit Joan. xvi. 24. *Petite, & accipietis, ut gaudium vestrum plenum sit.* Non potest autem esse plenum gaudium de aliqua creatura, sed de solo Deo, in quo est tota plenitudo bonitatis: unde & Dominus dicit servo fideli Matth. xxv. 21. *Intra in gaudium Domini tui*, ut scilicet de domino tuo gaudeas, secundum illud Job xxxi. 26. *Super Omnipotentem delicias afflues.* Et quia Deus praecipue de se ipso gaudet, dicitur servus fidelis intrare in gaudium domini sui, scilicet inquantum intrat ad gaudium quo dominus eius gaudet, secundum quod alibi Dominus discipulis, Luc. xxii. 29. promittit dicens: *Ego dispono vobis, sicut disposui michi patrem meum regnum, ut edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo:* non quod in illo finali bono corporalibus ei-

(1) Vulgata audierit, & mox timore malorum.

bis Sancti utantur, incorruptibiles jam effecti; sed per mensam significatur refectione gaudii quod habet Deus de se ipso, & Sancti de eo. Oportet ergo plenitudinem gaudii attendi non solum secundum rem, de qua gaudetur, sed secundum dispositionem gaudentis, ut scilicet rem de qua gaudet, praesentem habeat, & totus affectus gaudentis per amorem feratur in-gaudii causam. Jam autem ostensum est, quod per visionem divinae essentiae mens creata presentialiter tenet Deum: ipsa etiam visio totaliter affectum accendit ad divinum amorem. Si enim unumquodque est amabile inquantum est pulchrum, & bonum, secundum Dionysium de divinis Nominibus cap. iv. impossibile est quod Deus, qui est ipsa essentia pulchritudinis, & bonitatis, absque amore videatur. Et ideo ex perfecta eius visione sequitur perfectus amor: unde & Gregorius dicit super Ezech. 4. *Amoris ignis, qui hic ardere inchoat, & ipsum quem amat viderit, in ardere ipsius amplius ignescit.* Tanto autem majus est gaudium de aliquo praesentialiter habito, quanto magis amatur: unde sequitur quod illud gaudium sit plenum non tantum ex parte rei de qua gaudetur, sed etiam ex parte gaudentis. Et hoc gaudium est humanae beatitudinis consummativum: unde & Augustinus dicit X. Confessionum, quod beatitudo est gaudium de veritate.

Est autem ulterius considerandum, quod quia Deus est ipsa essentia bonitatis, per consequens ipse bonum est omnis boni: unde eo visio omne bonum videtur, secundum quod Dominus dicit Moysi, Exod. xxxi. 19. *Ego ostendam tibi omne bonum.* Per consequens igitur eo habito omne bonum habetur, secundum illud Sapientiae vii. 11. *Venerunt michi omnia bona pariter cum illa.* Sic igitur in illo finali bono, videndo Deum, habebimus omnium bonorum plenam sufficientiam: unde & fideli servo repositum Dominus Matth. xxiv. 47. quod *super omnia bona sua constituit eam.*

Quia vero malum bono opponitur, necesse est ut ad praesentiam omnis boni malum universiter excludatur. Non est enim participatio iustitiae, cum iniquitate, nec societas lucis ad tenebras, ut dicitur II. Corinth. vi. Sic igitur in illo finali bono non solum ad erit perfecta sufficientia habentibus omne bonum, sed etiam ad erit plena quietis, & securitatis per immunitatem omnis mali: secundum illud Proverb. i. 33. *Qui me (1) audit, abique terrore requiescet, & abundantia perforatur, terrore malorum subit.*

Ex hoc autem ulterius sequitur quod sit ibi futura omnimoda pax. Non enim impeditur pax hominis nisi vel per interiorum desideriorum inquietudinem, dum desiderat habere quae nondum habet, vel per aliorum malorum molestiam, quae vel pariter, vel pau timet. Ibi autem nihil timeretur: cessabit enim inquietudo desiderii propter plenitudinem omnis boni: cessabit etiam omnis molestia exterior per absentiam omnis mali: unde relinquatur quod ibi sit perfecta pacis tranquillitas. Hinc est quod dicitur Isai. xxxiii. 18. *Sedabit populus meus in pulchritudine pacis,* per quod pacis perfectio designatur: & ad ostendendum causam pacis subditur: *Et in tabernaculis fiduciae, quae scilicet erit substractio timore malorum: in requie opulenta:* quae pertinet ad affluentiam omnis boni. Hujus autem finalis boni perfectio in perpetuum durabit. Non enim poterit deficere per defectum bonorum, quibus homo fruatur, quia sunt aeterna, & incorruptibilia: unde dicitur Isai. xxxiii. 20. *Oculi*

tui videbunt Hierusalem, civitatem opulentam, & eraculum quod nequaquam transferri poterit: & postmodum subditur causa: quia *solummodo ibi erit magnificus Dominus Deus noster.* Tota enim illius status perfectio erit in fruitione divinae aeternitatis. Consimiliter etiam non poterit ille status defecere per corruptionem ibidem existentium, quia vel sunt naturaliter incorruptibiles, sicut Angeli, vel in incorruptionem transferentur, sicut homines: *Oportet enim corruptibile non inducere incorruptionem, ut dicitur I. Corinth. xv. 53.* Unde & Apocal. iiii. 12. dicitur: *Qui vicerit, faciat illum columnam in templo Dei mei, & foras non egradiatur amplius.* Nec etiam poterit ille status defecere per hoc quod voluntas hominis fastidendo se avertat: quia quanto Deus, qui est bonitatis essentia, magis videtur, tanto necesse est ut magis ametur, unde & magis eius fruitio desiderabitur, secundum illud Eccli. xxxv. 29. *Qui edant me, adhuc esuriant, & qui bibunt me, adhuc sitient.* Propter quod & de Angelis Deum videntibus dicitur I. Petri i. 12. *In quem desiderant Angeli prospicere.* Similiter etiam non deficiet ille status per hostis alicujus impugnationem, quia cessabit ibi omnis mali molestia, secundum illud Isai. xxxv. 9. *Non erit ibi leo, id est diabolus impugnant, & mala bestia, id est malus homo, non ascendet per eam, nec invenerit ibi:* unde & Dominus dicit Joan. x. de ovibus suis, quod non peribunt in aeternum, & quod non rapiet eis quisquam de manu sua. Sed nec finiri poterit ille status per hoc quod a Deo aliqui inde excludantur. Non enim aliquis ab illo statu repellitur propter culpam, quae omnino non erit, ubi deierit omne malum: un-

de dicitur Isai. lx. 21. *Populus tuus omnes iusti:* neque etiam propter promotionem ad melius bonum, sicut in hoc mundo Deus intererit etiam iustus spirituales consolationes subtrahit, & alia sua beneficia, ut avidius querant, & sumum defectum recognoscant: quia status ille non est emendationis, aut profectus, sed perfectionis finalis: & ideo Dominus dicit Joan. vi. 37. *Eum qui venit ad me, non efficiam foras.* Habet igitur status ille omnium praedictorum bonorum perpetuitatem, secundum illud Psalm. v. 12. *In aeternum exultabunt, & habitabit in eis.* Est igitur praedictum regnum beatitudo perfecta, ut ipse immutabilem omni boni sufficientiam habens. Et quia beatitudo naturaliter desideratur ab hominibus, consequens est quod regnum Dei ab omnibus desideretur.

CAPUT X.

Quod regnum obtineri est possibile.

Oportet autem ulterius ostendere, quod homo ad illud regnum pervenire possit: aliquid frustra speraret, & pateretur. Primo autem apparet hoc esse possibile ex promissione divina: dicit enim Dominus Luc. xii. 32. *Nolite timere pusillus grex, quia compiacuit Patri vestro dare vobis regnum.* Est autem divinum beneficium efficax ad implendum omne quod disponit, secundum illud Isai. xlvi. 10. *Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet.* Voluntati enim eius quis resistit? ut dicitur ad Rom. ix. 19. Secundo ostenditur hoc esse possibile ex evidenti exemplo.

Hucusque compilavit S. Thomas de Aquino brevem compilationem Theologiae, sed, pro dolor! morte praeventus eam sic incompletam dimisit. Ita exempla anteriora.

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]